

"Huosiaismäen taistelu 7.4.1714"

-Teoksesta "Senpä Seudun Eestä", Keskisuomalaiset sodassa kautta aikojen, toimittanut Ari Haasio, Reino Kallio, kirjoittanut yllä mainittuun teokseen; Huosiaismäen taistelu

Teksti on muistomerkin yhteydessä Lylyharjulla Liimattalassa.

Taustoja tapahtumille

Pohjoisessa Keski-Suomessa elämänrytmi oli 1600- ja 1700-luvun vaihteessa vielä varsin vaatimaton. Puolitoistasataa vuotta kestänyt asutus oli vakiinnuttanut paikoilleen pysyvän väestön, jonka elämisen edellytykset näyttivät turvatuilta. Tämän rauhallisen kehityksen Suur-Saarijärvellä katkaisi kuitenkin äkillisesti pitkä, noin 25 vuotta kestänyt onnettomuuksien sarja; kulkutaudit, nälkä ja sota seurasivat toinen toistaan. Jo suuret kuolonvuodet **1695-97** koettiin erityisen raskaina juuri Saarijärvellä, jossa yksistään talojen isännistä menehtyi 40 % nälkään ja tauteihin. Tuskin tuhoista oli selvitty, kun maata kohtasi uusi koettelemus, **suuri Pohjan sota** (1700-1721).

Ruotsin nuori kuningas **Kaarle XII** oli kyllä sodan alussa saavuttanut sarjan häikäiseviä voittoja, mutta lopulta kaukana Ukrainan tasangolla Pultavassa kärsinyt murskatappion, jolloin suurin osa hänen sotajoukoistaan oli viety Venäjälle vangeiksi. Voitonnsa ansiosta vihollisille avautui lähes suora mahdollisuus hyökätä Suomeen. Viipuri joutui venäläisten valtaan vuonna 1710. Vuonna 1713 taisteltiin jo Hämeestä, mikä päättyi suomalaisten murskaavaan tappioon Pälkäneen Kostianvirralla. Pääosa Etelä-Suomea joutui venäläisten valtaan, minkä seurauksena koettiin maassa raskas miehitysaika, Isoviha.

Sissiretken surkea loppu

Kostianvirran häviöstä huolimatta jäi Keski-Suomi Jämsästä pohjoiseen ei-kenenkään maaksi, jossa molempien taistelevien osapuolten partiot liikkuivat. Siviiliväestölle tämä merkitsi ankeaa aikaa, sillä väestö joutui pakenemaan piilopirtteihin. Syksyn ja talven 1713 suuri osa Hämeen talonpoikaisväestöstä asui metsissä. Jämsään muodostettiin Hämeen jalkaväkirykmentin partiointikeskus, jota johti kapteeni Salomon Enberg. Hänen partionsa tuhosi ja hävitti mm Keuruun pappilassa majailleen venäläisosaston täydellisesti.

Venäläiset olivat jo talvella 1713-14 siirtäneet Saarijärven kirkolle kenraali Tsekinin johtaman yli 3000 miehen suuruisen sotajoukon. Sotilaallisesti Saarijärven miehittäminen oli tärkeää. Jo 1600-luvulta pitäjää oli halkonut kaksi suurempaa tietä. Näistä toinen alkoi Hämeenlinnasta, ja kulki Jyväskylän kautta Äänekosken Parantalaan, josta edelleen Saarijärven ja Karstulan kautta Kyyjärven Lintulahteen ja Pölkkiin. Pölkistä oli ratsutieyhteys Kokkolaan. Toinen suurempi tie erkaantui Laukaan Vehniästä ja meni Haapavatian kautta Pyyrinlahteen ja suuntautui sieltä pohjoiseen Pihtiputaalle. Raivattuja teitä pitkin venäläisten oli mahdollista kuljettaa suuria joukkoja turvaamaan Etelä-Pohjanmaalle edenneitten joukkojensa selustaa.

Kapteeni Enberg lähetettiin lähetettiin häiritsemään venäläisten yhteyksiä Savoan päin 72 miehen partiolla. Partio saapui Pyyrinlahden Liimattalaan vastarintaa kohtaamatta ja eteni Saarijärvelle päin. Mahdollisesti venäläisten vakooja oli kuitenkin tuonut venäläisille viestin Enbergin kaukopartion lähestymisestä. Venäläiset lähettivät nyt aseistetun joukon tuhoamaan Enbergin sissiryhmää, joka oli asettunut aseisiin Huosiaismäelle.

Vaikka kapteeni Enberg oli valinnut puolustuksellisesti edullisen taistelupaikan, hän ei mahtanut viholliselle mitään. Urhoollisesta vastarinnasta huolimatta Enberg miehineen kärsi häviön ja myös

hänen tappionsa olivat raskaat; ainakin 31 miestä kaatui - heidän joukossaan yksi vänrikki - ja lisäksi neljä muuta joutui vangiksi, mm kapteeni Enberg itse. Miltei puolet kaukopartiosta oli menetetty loppujen hajaannuttua ympäröiviin metsiin.

Voimasuhteet

Pientä suomalaispartiotavastassa olleiden venäläisten lukumäärästä on ristiriitaisia tietoja. Kenraali Armfeltin Ruotsin hallitukselle lähettämässä raportissa mainitaan vihollisen sotajoukon suuruudeksi 3700 miestä. Venäläisen sotahistorioitsijan Petr Myshlajewskin mukaan kahakkaan osallistui 500 nopeaa kasakkaa, joita johti eversti Rene de Telliac. Tässä lähteessä on syytä luottaa enemmän venäläisiin lähteisiin, sillä tuskinpa venäläiset lähettivät koko sotavoimaansa tuhoamaan vähäistä kaukopartiota, kun heillä oli muutenkin alueelle selvä ylivoima.

Tappiostaan huolimatta kapteeni Enberg oli varsin kylmäverinen, neuvokas ja nopealiikkeinen upseeri. Hän oli ennen Keski-Suomen seikkailujaan joutunut 1704 Narvan varuskunnassa venäläisten vangiksi, mutta oli kyennyt pakenemaan. Kun vankeus toistui kymmenen vuotta myöhemmin, ja viholliset veivät hänet Moskovaan, eivät he nytkään pystyneet pitämään häntä telkien takana: mies karkasi jälleen. Pietarin, Savon, Karjalan sekä Lapin erämaiden halki kuljettuaan Enberg liittyi uudestaan kenraali Armfeltin armeijaan Ruotsin puolella Uumajassa. Uudenkaupungin rauhan aikoihin hän oli puolestaan ehtinyt jo Saksanmaalle, Danzigiin.

Jälkiselvittelyt

Luultavasti paikalliset asukkaat välittivät tiedon sissipartiosta venäläisille, koska talonpojat pelkäsivät venäläisten kostavan heille sissien aiheuttamat ikävyydet. Avun antoon viittaavat paitsi omat ja vihollisen lähteet myös se, että venäläiset osasivat ryhtyä etsimään kapteeni Enbergin joukkoja syrjäiseltä erämaataipaleelta. Tarinoiden lappalainen lienee sen sijaan ymmärrettävissä yksinomaan pahansuovan henkilön yleisnimeksi, eikä sitä tietenkään voi yhdistää varsinaisiin lappalaisiin.

Jälkipolville keskisuomalaisten sissitoiminta on kuitenkin osoitus siitä peräänantamattomuudesta, jota isonvihan ajan ihmiset osoittivat myös siinä tilanteessa, jossa mahdollisuuksia vihollisen voittamiseen oli vain vähän jäljellä. Uudenkaupungin rauha vuonna 1721 toteutti sitten asukkaiden toiveet, sillä suurin osa Suomea palautettiin vielä lähes sadaksi vuodeksi Ruotsin yhteyteen.

Lähde; Reino Kallio

Salomon Enberg, Henrik Thesleff

Jonkun paikkakuntalaisen välityksellä sai Saarijärven kirkolle majoittunut venäläinen kenraali Tschekin tiedon, että Liimattalaan oli saapunut suomalainen partio. Tschekin antoi eversti de Telliacille määräyksen lähteä 500 miehen kera ottamaan koko partion vangiksi. Kapteeni Enberg sai Liimattalaan tiedon tulossa olevasta vihollisjoukosta, mutta sen suuruus ilmoitettiin hänelle pienemmäksi kuin se todellisuudessa oli. Hän päätti yllättää vihollisen ja asettui väijyksiin Huosiasmäen alankoon 72 miehensä kanssa. Hänen mukanaan oli myös aliupseeri Thesleff. Enberg joutui nähtävästi petoksen johdosta saarroksiin, mutta ryhtyi kuitenkin taisteluun paljon suuremman vihollisjoukkoa vastaan, mutta se päättyi onnettomasti; hän itse sekä 3 miestä joutui vangiksi, yksi vänrikki kaatui, ja muu joukko hajaantui ympärillä oleviin metsiin.

Toinen nimeltä tunnettu Huosiasmäen taisteluun osallistunut oli aliupseeri Henrik Thesleff. Hänkin selviytyi hengissä ja toimi sittemmin Rautalammin komppanian luutnanttina. Henrik Thesleff meni naimisiin Anna Elisabeth Affleckin kanssa noin vuonna 1730 ja heillä oli kolme poikaa, Petter, Carl Henrik ja Simon. Perhe asui Saarijärven Tarvaalan sotilasvirkatalossa noin vuoteen 1745. Hattujen

sodan aikana hän joutui venäläisten pidättämäksi ja kuoli vankeudessa 1740-uvulla.

Viinariista

Huosiaismäen taistelu säilyi pitkään kansan muistissa, sillä Liimattalan isännät tiesivät kertoa tapahtumista ja osoittaa taistelupaikan läheltä hautakumpuja, joihin he väittivät haudatun kaatuneita. Perimätiedon mukaan Liimattalan väki oli taistelun riehussa paennut kylästään erämaahan, mutta unohtanut hädissään viinariistan eli rankkitynnyrit kotiin. Voittonsa jälkeen venäläiset tulivat kylään, mutta nähtyään mitä niissä oli, eivät tehneet niille muuta pahaa kuin jättivät runnit auki. Palattuaan kyläläiset löysivät viinariistansa ja valmistivat siitä "samanlaista poikaa" kuin aikaisemminkin.

Tutkimusten mukaan viinankeitto levisi Suomeen lännestä käsin ja yleistyi erityisesti isonvihan aikana. Juuri Liimattalan isännät voivat hyvinkin olla uuden muotivirtauksen edelläkävijöitä-sijaitsihan pitäjän hallinnollinen keskus vielä silloin Pyyrinlahdessa, jossa Kauton isännät olivat jo pitkään toimineet Saarijärven ja Viitasaaren nimismiehinä. Sitä paisi Liimattalan isäntä Pekka Markunpoika Liimatainen oli edustanut seutukuntaansa valtiopäivillä Tukholmassa 1660. Joka tapauksessa viinanpoltto oli aivan yleistä 1749, jolloin lähes jokaiselle talolle pappiloita myöten asetettiin viinanpolttovero.

Sissitoiminta

Jälkipolville keskisuomalaisten sissitoiminta on kuitenkin osoitus siitä peräänantamattomuudesta jota isonvihan ajan ihmiset osoittivat myös siinä tilanteessa, jossa voittamiseen oli vain vähän jäljellä. uudenkaupungin rauha vuonna 1721 toteutti sitten asukkaiden toiveet, sillä suuri osa Suomea palautettiin vielä lähes sadaksi vuodeksi Ruotsin yhteyteen.

Lähde; Heikki Haaviston kirjoitukset Huosiaismäen taistelusta

Lylyharjun/Kurikkakankaan tapahtumista

Liimattalan Isonvihan taistelu mainitaan useissakin historiallisissa asiakirjoissa. Nähtävästi sitä Isonvihan aikana pidettiin varsin huomattavana tapauksena, koska sekä ruotsalais-suomalaiset että venäläiset lähteet siitä mainitsevat.

Ruotsin valtionarkistossa säilytetään Suomen armeijan viimeisen Isonvihan aikuisen päällikön Kaarle Armfeltin Ruotsin hallitukselle lähettämä raportti, joka koskee tätä taistelua. Se on päivätty huhtikuun 30 pnä 1714 ja kuuluu suomennettuna seuraavasti;

"Suurivaltaisain jne"

Edellisen alamaisen ilmoitukseni jälkeen Hämeen puolelta ilmoitamme, että kapteeni Enberg tämän kuun 7 pnä joutui kärsimään Liimattalan luona tappion, syystä että hänen tiedonantajansa antoi väärää tietoa ilmoittaen, että vihollisia siellä oli vain pieni partio. Vaikka mainittu kapteeni mukanaan olevine 72 miehineen on tehnyt äärimmäisen urhoollista vastarintaa, on hän kuitenkin joutunut tappiolle vihollisen suuren ylivoiman edessä, joka käsitti 3700 miestä erään kenraalimajurin komennossa, niin että kapteeni itse on otettu vangiksi, eräs vänrikki ja suunnilleen 30 miestä, korpraalia ja aliupseeria kaatunut, yksi ratsumies ja yksi rakuuna joutuneet vangiksi, ja muut ovat hajaantuneet. Vihollinen on sen jälkeen marssinut väkineen Sysmään päin, eikä voi tietää, minne se sieltä aikoo lähteä, ennenkuin lähempiä tietoja sieltä ennättää saapua. Vakuutan jne.

Raahessa, huhtikuun 30 pnä 1714.

Karl Armfelt

lähde; osa Heikki Haavion juttua Sampo-lehdessä

Kirkkoherra Georg Wahlgrenin kuvaus Huosiaismäen taistelusta

Toinen säilynyt asiakirja, joka täydentää kansantarinaa, on Saarijärven kirkkoherran Georg Wahlgrenin lähettämä kuvaus kahakasta. Se on nykyään Tampereen tuomiokapitulin arkistossa ja kuuluu suomennettuna seuraavasti;

" Vuonna 1713 on tässä pitäjässä tapahtunut kahakka paikassa, jota sanotaan Pyhä-Taipaleen kankaaksi, ruotsalaisten ja venäläisten partioiden välillä, kirkolta 7 1/2 virstaa. Eräs kapteeni nimeltään Enberg ja eräs aliupseeri Thessleff, joka sittemmin oli luutnanttina Rautalammin komppaniassa ja viimeksi käydyn (tarkoittaa Pikkuvihan aikaa) otettiin vangiksi Lappeenrannan luona ja kuoli sittemmin vankeudessaan, oli ruotsalaisten päällikkönä, ruotsalaisten, joita oli 50 miestä, jotka joutuivat venäläisten partion tuhoamiksi lukuunottamatta mainittua kapteenia ja siellä ollutta aliupseeri Thessleffiä.

Saarijärvellä 3 p:nä helmikuuta 1750.

Georg Wallgreen

Wahlgreen on kirjoittanut kertomuksensa paikkakunnalla vielä eläneiden silminnäkijöiden kertomuksen mukaan. Wahlgren ajoittaa taistelun eri vuodelle. Kirkkoherra ei itse asunut silloin Saarijärvellä, vaan hänelle on tullut ajoitusvirhe kertomusten perusteella.

Lylyharjun haudat

Huosiaismäen taistelussa kuoli ensimmäisenä venäläisten päällikkö, eversti René de Telliac. Taistelussa kaatuneet haudattiin taistelupaikalle. Muistomerkien luona on painuneita kuoppia, jotka sisältävät taistelussa kaatuneiden maallisia jäännöksiä. Muistomerkien vieressä oleviin mäntyihin oli kirveellä veistetty pykälät ja kirjoitettu haudoissa olevien henkilöiden nimiä. Perimätiedon mukaan patsaan vieressä oli yksi hauta, johon Lyly-Heikki oli haudattu elävänä, kaulaansa myöten pystyyn. Hänen mukaansa Kurikkakangas on nimetty uudestaan Lylyharjuksi. Kurikkakangas oli saanut aiemmin nimensä nuijasodan nuijan eli kurikan mukaan. Venäläisten sotilaiden hautapaikkoja on hieman pohjoisempaan muistomerkistä. Hautoja on tutkittu museoasiantuntijoiden toimesta vuonna 1982. Sinne oli haudattu muiden muassa venäläinen upseeri, jonka sukulaiset olivat jälkeensä käyneet katsomassa taistelupaikkaa.

"Kotiseutuni Keski-Suomi" teoksessa vuodelta 1974 **Väinö Jokihalme** kertoo Liimattalasta sotatantereena. Jokihalme toteaa, että moni paikka on saanut nimensä näistä taisteluista. "On Huovinsuo, johon on pitänyt haudata huoveja. Kurikkakangas taas on ollut suurempi taistelupaikka Nuijasodan aikana. Vieläkin on selvästi havaittavissa tuon aikaisia hautapaikkoja.

"Nuijasodan aikana joulukuussa 1596 Lapuan nimismies Martti Tuomaala johti yhtyneitä Lapuan, Kivijärven, Karstulan ja Saarijärven miehiä taistelussa Liimattalan Kurikkaharjulla ja voitti huovit. Huovinsuo, pitkulainen suonotkelma, on sijainnut Liimattalanjoen (Isojoen) suun ja Laurilan välillä ja on nykyisin peltoa, Huovinsuonniitty nimeltään. Tarina kertoo, että siihen on haudattu nuijasodassa kurikoituja huoveja. Asiakirjoista Huovinsuo löytyy jo 1700-luvulta muodossa "HofwinSuo".

Helena Simonaho

